

Romani chib – hopp

Romani chib har varit ett nationellt minoritetsspråk i Sverige i 13 år. Men det görs fortfarande alltför lite för att stödja språket. Trots det finns det hopp om en bättre situation för romernas språk, skriver Merete Quarfood.

Det är måndagsmorgon. En dag som denna är det svårt att tro att våren väntar runt hörnet. Vinden viner och regnet droppar hänsynslöst medan jag, smått oroad för att inte hinna dit i tid, skyndar mig mot Språkrådets lokal vid Danvikstull, på östra Södermalm. Språkrådet, institutet för språk och folkminnen, verkar för att informera människor om såväl svenskan som landets nationella minoritetsspråk. På avdelningen för romani chib arbetar Baki Hasan och Dimitri Valentin. De är själva romer och kämpar dagligen för att synliggöra sitt språk och sitt folk, en av Europas mest hatade minoriteter.

Vi slår oss ner i ett stort konferensrum, väggarerna är vita och allt verkar nytt och fräsch, ändå känns det hemtrevligt på något vis. Både Dimitri och Baki är trots sitt brinnande engagemang mycket lugna i sin framtoning, vilket smittar av sig på mig.

I boken "Född fördömd" (2010) skriver Irka Cederberg att den muntliga litterära traditionen som romerna har är mycket gammal. Den har överförts från generation till generation i form av sagor, dikter och sånger. Därför blir kulturen invävd i språket och min första fråga handlar just om den kopplingen.

"Romerna förblev romer"

Också enligt Baki är den romska kulturen och identiteten starkt sammanlänkade med språket. Han menar att språket är nyckeln för att kunna bevara traditioner och för att kunna lämna spår efter sig:

– Självklart är språket lika med identiteten. Det är en av de viktigaste ingredienserna i kulturen. Det är ju språket som har gjort att romerna förblev romer, trots alla försök till assimilerings och förföljelse.

– Det är ju det hela identiteten bygger på, fyller Dimitri i.

Den språkvård som bl.a Språkrådet bedriver blir oerhört värdefull, i och med att den inte bara är främjar språket i sig, utan även kulturen, då dessa två går hand i hand. Romani chib erkändes som ett av Sveriges nationella minoritetsspråk år 2000 och därmed togs ännu ett steg i rätt riktning. Nu kunde man äntligen få de rättigheter som krävs för att hålla ett minoritetsspråk levande, t ex rätt till användning av språket i officiella sammanhang och i undervisningen, berättar Baki vidare.

Men när jag undrar om man i praktiken har fått det man har rätt till suckar han lite och berättar att romskan fortfarande har lägst status av landets minoritetsspråk. Eftersom de territoriellt bundna språken (finska, meänkieli och samiska) får ett starkt skydd märks också de språken mer. I den nationella språklagen och lagen om minoriteter behandlas romerna inte särskilt mycket, de nämns snarare bara.

– *Hur tror ni att svenskars kunskap och attityd mot språket ser ut?*

Dimitri Valentin:

– Det är de här stereotypierna som tyvärr är likartade i allra flesta länder. Man sa till barnen att om du inte är snäll så kommer romerna och tar dig. Sannolikt så är den myten existerande i nästan varje land.

– År 2007 när man gjorde en kartläggning om vad svenska skolungdomarna visste om nationella minoriteter så det var nästan ingenting. Det betyder att det finns brister i lärarutbildningen, att man inte tar upp om nationella minoriteter.

– Det som Katarina Taikon be-

Dimitri Valentin

skriver i böckerna om Katitzi är det en ny generation som går igenom. Man har fortfarande inte den här visuella bilden av dagens romer att det kan finnas en akademiskt utbildad rom som arbetar med samhällsfrågor eller ens är en busschaufför. Det är väldigt sällan som man säger "jo, jag har sett att jag har en kollega som är rom" Det har nog att göra med medierna men också lärarutbildningar och lärosättet.

Baki Hasan:

– Katitzi är aktuell även idag, det gäller kanske inte alla grupper men det finns rätt så många fortfarande som har problem i skolan när det kommer fram att de är romer. Jag har varit med och hört att barn liksom nästan anklagande säger till en annan elev att den är "zigenare" och den andra liksom helt förvirrad och försvarslös nekar trots att han är rom. Det är jättejätte viktigt att man arbetar med det här i skolan. Jag vill inte generalisera men det finns personal fortfarande som inte är så aktiva när de får bevittna sådant. De bara står där och tittar och är rädda att konfrontera och ta upp saken, tyvärr.

Tar en mask på sig

– Det finns även jätteduktiga men just de här andra, man måste liksom stimulera även dem, ta tag i det här.

eller förtvivlan?

Baki Hasan

Så Katizi är jättebra exempel på det där. Det finns ju idag rätt så många romer som är högt utbildade, men de tar liksom som en mask på sig och blir någon annan. Då är de svenskar helt enkelt, eller serber eller kroater eller bosnier. De är rädda. Just på grund av diskrimineringen, att förlora sin ställning, sin position. På dagen ute är de jugoslaver men på eftermiddagen hemma är de romer. De har jättefina positioner på olika fabriker, chefer och jag vet inte vad men man vågar inte säga det beroende på situationen.

Dimitri Valentin:

– Man är minoritet bland minoriteter. T ex om jag är i affären och jag hör ju språket att det talas finska och om jag sedan svarar på finska så blir de förvånande: "Hur kan det vara möjligt, du talar ju finska?". Jag säger: "Jag är finsk." "Näe det är du inte"...

– Medborgarskapet är något som man kan byta liksom, det är bara att ansöka om nytt. Men identitet det är något som man är och det går aldrig att erövra. Fram till mitten av 80-talet så var det så i Finland att man hade attityden att vi fick inte prata vårt eget språk hemma för att barnen skulle lära sig ett nytt språk "för att hjärnan har ju väldigt begränsad kapacitet så att det inte rymmer flera språk". De hade uppfattningar att om

man fyller huvudet med för mycket finska, rymmer inte svenskan mera!

– Det mångkulturella Sverige har nu bevisat att det finns ju tre-fyra-åringar som behärskar många olika språk, upp till tre kanske. Världen globaliserar sig.

Baki Hasan:

– Här i Sverige har assimilationspolitiken varit mycket stark. Jag vet att det finns många stora kända namn i Sverige som har romsk bakgrund. De finns på estraden, inom kulturlivet men också inom politiken, och inom tjänstesektorn. Det romska kan där uppfattas som nästan raderat, både i genen och i intellektet och i kroppen. Det är det värsta, det lyckades assimilationspolitiken med. Men de här sista tio åren har romerna kommit på tapeten och det är kanske det som påverkat den här assimilerade gruppen. Det växer kanske något hos dem, som kommer fram, långsamt. Det finns även sådant, här i Sverige.

Dimitri Valentin:

– Man har liksom gett ett godkännande för assimilationspolitiken om man förnekar sin identitet. Det är ju förfärligt. Jag vet ju också att det existerar i Sverige bland de stora själarna, personer som har så kallat "romskt påbrå". Och vad menas med det?! Att de har aldrig kommit ut som romer eller levt ett romsk liv. Det är något som man inte talar om. Att man har kunskap och delar med sig av sin romska identitet.

– Man kan vända på kakan och fråga: hur länge ska du vara bosatt i Sverige för att vara svensk? Om man talar om min grupp, finska romer, eller om utomnordiska romer. Bland de utomnordiska romerna finns tredje eller fjärde generationen som är födda och bosatta i Sverige. Borde man inte inkludera dem och säga att de är svenska romer och inte att man har en dubbelidentitet, att man är minoritet bland minoriteter?

Baki Hasan:

– Nu har en vi en annan politiskt situation. Nu har vi en minoritetspolitik som bygger på att man behöver inte vara svensk. Det är ju det som är grunden för minoritetspolitiken. Man ska vara annorlunda, man ska ha ett annat språk, en annan kultur för att man ska räknas som en nationell minoritet. Så man behöver inte vara svensk.

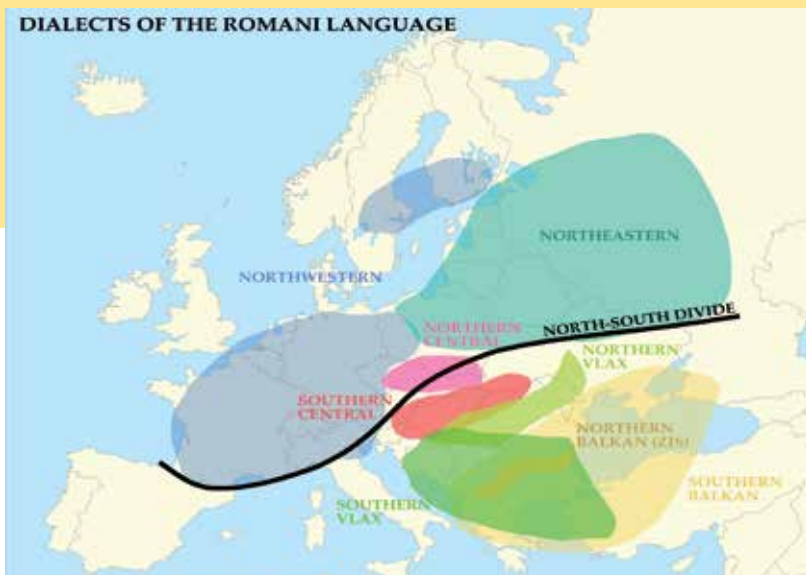
Dimitri Valentin:

– Man har för sig att romska grupper ska vara såhär främmande med glöden i blicken och leva i det vilda. Men en romsk Medelsvensson, det är ointressant, för vanligt liksom. Då ligger man lite illa till om man inte har någon identitet. Jag har tidigare jobbat med behandlingshem där det var LVU-placerade ungdomar. Vad är det som är gemensamt för dom här barnen som är omhändertagna med lagen om vård och hem? Det var ju det liksom att de var ju 3:e om inte 4:e generationens svenskar. Som inte kanske var försvenskade helt men inte heller tillhörde sin egen grupp. För den egna gruppen var man en Svensson och för Svenssons var man en utvandrare... invandrare.

Bättre språkkunskaper hos äldre grupp

– De som har lyckats med det, det är andra generationens arbetskraft som kom på 60-talet. Deras föräldrar kom hit för att jobba och barnen kunde då ta den här möjligheten att ta del av den här utbildningen som samhället gav och där kan personerna som är kanske 50-60-åringar har bättre ställt än 30-40-åringar.

– Jag ringde på en annons i blocket och då var det en person som svarade där och jag kunde inte fatta ett enda ord vad han sa när han försökte tala svenska med mig. Sen kom hans pappa på telefonen, det var något helt annat. Så att pappan hade bättre förkunskaper att föra dialog, att bli förstådd än barnet som var född här

Utbredning av romska dialekter i Europa.

i ett ghetto och talade sk Rinkeby-svenska. Det är hemskt. Så jag tror att personer som har utvandrat för bättre levnadsförhållande och förutsättningar har kunnat vara en del av detta.

Baki Hasan:

– Det är ju logiskt, anledningen är arbete. När man arbetar på en arbetsplats då talar man svenska.

Dimitri Valentin:

– Ja absolut, men man tar det för givet och det är inte så länge sen det var annorlunda. Jag såg på en dokumentär från Finland gjord på 70-talet. Man hade instiftat olika barnhem med syftet att assimilera helt enkelt, ta bort identiteten alltså, språket och allt. Och få de romska barnen att bli förfinska. Det har man inte lyckats med. Man har någon gång gjort en kartläggning om varför var dödsstatistiken var väldigt hög bland de som var uppfostrade i ett barnhem eller föräldralösa. Men jag ska inte tala mer om det.

– Har man fått de rättigheter man har rätt till?

– Tyvärr förekommer det fortfarande diskriminering, säger Baki. Det är det största problemet, som är resultat av både utanförskap och otillräckligt med information. Det saknas en konkret politisk insats som ska prioritera romerna som grupp; där man ska prioritera behovet av information om romer och självklart information till romer om samhället. Där ligger vi fortfarande bakåt. Det enda sättet att arbeta mot fördomarna är en rejäl insats med information. Det är det som krävs, och det är det

vi saknar.

En enkät som Baki gjorde för några månader sen avslöjar stora brister i efterföljandet av språklagen. Många statliga och kommunala webbsidor erbjöd inte översättning av information på romani chib och vad gäller modersmålsundervisningen var det ännu värre, rentav skandalöst, som Baki uttrycker det. Trots att det har gått 13 år sedan romani chib fick status som minoritetsspråk är det idag endast 14 kommuner i landet där det pågår modersmålsundervisning i språket. Det finns en lag som ska främja romani chib, ändå är det enligt Baki politiken som hindrar språkets framgång.

Tolkar och modersmåls lärare

För att förbättra den status som romani chib har arbetar Språkrådet med olika metoder. De försöker aktualisera det som i nuläget är problematiskt med språkets situation och språkets ställning, dessutom försöker de nå ut till politiker. Som resultat hoppas de på förbättrad utbildning för de få tolkar och modersmåls lärare som finns. Baki förklarar att de har en grupp inom de områdena, men att deras kompetens är mycket låg. Följderna av den otillräckliga kompetensen får målgruppen betala för, det är de som har daglig kontakt med myndigheter såsom rättsväsendet och hälsovården.

– *Nog undrar man om situationen för romani chib är hoppfull, ifall språket har en ljus framtid. Är det en hoppfull situation för språket här i Sverige?*

– Vi hoppas att man ska sätta igång utbildning. Speciellt utbildning för

t.ex. modersmåls lärare eller utbildning för tolkar, allt detta kommer att påverka språkets utveckling. Så vi är positivt inställda, säger Baki Hasan.

– Sverige är ledande när det gäller Lexinarbetet med romska ord. Det finns inte andra länder i Europa, utan i Sverige. Det som görs här för språket görs ingen annanstans. Nu gäller det bara att marknadsföra det här så det blir lite mera synligt ute i Europa så de kan ta efter, vi försöker påverka genom våra seminarium. Vi har en process vi kallar för Harmonisering av Romska Språket.

Dimitri Valentin:

– Häromdagen pratade jag med en professor i romska och han säger öppet ”det har påverkat mig, ert arbete så nu försöker jag rikta mitt arbete in på samma linje”, det är jätteroligt.

Baki Hasan:

– Romska språket och grupperna är många och vi har också olika grunder och förutsättningar för språket. Vi har ju några grupper som har tappat språket, genom assimilationspolitiken tidigare. Det är t ex kale som Dimitri nämnde och en grupp till, svenska resanderomer, de har också tappat mycket av språket. Men det innebär inte att de ligger utanför den här processen, absolut inte. Språkrådet delar ut rätt så många medel för att revitalisera. Så det pågår en revitalisering, en återerövring av språket som är jätteviktig.

– Vi har ju nu möjlighet att arbeta mer språkpolitiskt och praktiskt med språket med speciell utbildning för t ex modersmåls lärare eller utbildning för tolkar. Allt detta kommer att påverka språkets utveckling. Så vi är positivt inställda, säger Baki.

– Jo, instämmer Dimitri, det är vi. Och det finns hopp för språket.

När jag visats ut ur lokalen av Baki har det slutat regna. Mitt regnvåta hår har torkat under intervjun och solen verkar försöka leta sig fram mellan de gråa molnen igen. Utsikterna för romani chib verkar goda och jag känner mig rofylld på väg mot bussen. Kanske blir det vår snart, ändå.

Merete Quarfood

elev på Södra Latins Gymnasium i Stockholm